

С. Ю. Гонсалес-Муніс
С. Ю. Гонсалес-Муніс
S. Yu. Honsales-Munis

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

**ОСОБЛИВОСТІ «ЖІНОЧОГО ПИСЬМА» В ПОЕЗІЇ ЕДРІЕНН РІЧ
ОСОБЕННОСТИ «ЖЕНСКОГО ПИСЬМА» В ПОЕЗИИ ЭДРИЕНН РИЧ
PECULIARITIES OF 'WOMEN'S WRITING' IN ADRIENNE RICH'S
POETRY**

Розглянуто особливості «жіночого письма» в поезії відомої американської поетеси ХХ–ХХІ століття Едрієнн Річ у світлі сучасної гендерної теорії. Метою роботи є дослідження особливостей «жіночого письма» та способів його реалізації в поезії Едрієнн Річ з гендерних позицій, використовуючи сучасні роботи феміністичних студій та напрацювання у руслі гендерних досліджень.

Теоретичною базою розвідки стали роботи Е. Сіксу, Л. Ірігаре, Р. Брайдотті, Дж. Геллоп, які дали можливість визначити поняття жіночого письма, жіночого суб'єкта та тілесності. Проаналізовано цілу низку пов'язаних між собою питань: по-перше, визначено, як відомі теорії жіночого письма узгоджуються з особливостями жіночого досвіду та реалізуються в поетичному тексті, особливо на рівні тематики та проблематики; по-друге, досліджено закономірність звернення до автобіографічного стилю письма у прагненні передати особистий жіночий досвід; по-третє, розглянуто, як жіноче тіло у творах Е. Річ перестає бути об'єктом чоловічого захоплення, жінка перетворюється на суб'єкт власної поетичної візії або обирає власні об'єкти сексуального потягу як чоловічої, так і жіночої статі. Усі вищезгадані аспекти і визначають способи реалізації «жіночого письма» у поетичних текстах Едрієнн Річ.

Ключові слова: гендер, «жіноче письмо», фемінність, маскуліність, мотив, ліричний суб'єкт, автобіографізм, тілесність.

Рассмотрены особенности «женского письма» в поэзии известной американской поэтессы ХХ–ХХІ века Эдриенн Рич в свете современной гендерной теории. Целью работы является исследование особенностей «женского письма» и способов его реализации в поэзии Эдриенн Рич с гендерных позиций, используя современные работы феминистических студий и наработки в русле гендерных исследований.

Теоретической базой статьи стали работы Е. Сиксу, Л. Иригарей, Р. Брайдотти, Дж. Геллоп, которые дали возможность определить понятие женского письма, женского субъекта и телесности. В статье проанализирован целый ряд связанных между собой вопросов: во-первых, определено, как известные теории женского письма согласуются с особенностями женского опыта и реализуются в поэтическом тексте, особенно на уровне тематики и проблематики; во-вторых, исследована закономерность обращения к автобиографическому стилю письма в стремлении передать личный, женский опыт; в-третьих, рассмотрено, как женское тело в произведениях Э. Рич перестает быть объектом мужского восхищения, женщина превращается в субъект собственного поэтического видения или выбирает собственные объекты сексуального влечения как мужского, так и женского пола. Все вышперечисленные

аспекты и определяют способы реализации «женского письма» в поэтических текстах Эдриенн Рич.

Ключевые слова: гендер, «женское письмо», феминность, маскулинность, мотив, лирический субъект, автобиографизм, телесность.

The research is an attempt to analyze gender peculiarities in a lyrical text, investigate specific features of ‘women’s writing’ and means of its realization in the poetry of the famous American 20th – 21st century women-author Adrienne Rich in the light of contemporary gender theory. The aim of the article is to study individual features of ‘women’s writing’ and ways of its realization in the poetry of Adrienne Rich from a gender perspective, using contemporary works of feminist studies and developments in gender studies.

The theoretical background of the article is based on the works of Hélène Cixous, Luce Irigaray, Rosi Braidotti, Jane Gallop, in which they defined the concepts of women’s writing, women’s subject, bodiness and corporality. The article analyzes a number of related issues: firstly, it determines how well-known theories of women’s writing are consistent with the peculiarities of the female experience and their realization in a poetic text, especially on the level of the themes and motifs; secondly, it studies the pattern of autobiographical writing style in the desire to convey personal, feminine experience; thirdly, it describes how the female body in the works of A. Rich ceases to be an object of men’s admiration, the woman turns into the subject of her own poetic vision or selects her own objects of sexual desire both male and female. All of the above aspects determine methods of realization of ‘women’s writing’ in Adrienne Rich’s poetic texts.

Keywords: gender, ‘women’s writing’ (‘écriture féminine’), femininity, masculinity, motif, lyrical persona, autobiographical approach, bodiness.

Принцип статевої рівності, що є однією з характерних рис культури початку третього тисячоліття, зумовлює посилену увагу до гендерної специфіки творчості, особливостей чоловічого і жіночого письма, своєрідності картини світу, яка обумовлена різним співвідношенням маскулінних і фемінних стереотипів. На думку Елен Сіксу, феміністського критика в області літератури та лінгвістики, для створення художнього жіночого суб’єкта необхідно створити простір, у якому жінка могла б існувати як самостійний та рівнозначний (із чоловіком) суб’єкт. За стратегію реалізації цієї програми Е. Сіксу обирає концепцію «жіночого письма».

У своїй роботі «Сміх Медузи» (1972) Е. Сіксу уперше вводить поняття «жіноче письмо» (‘écriture féminine’), яке вважає новим, бунтівним різновидом письма, унікальною практикою письма своїм тілом, що звільнить від чоловічого типу мови, яка прагне єдиної істини. Сіксу заявила про тісний зв’язок між поняттями письма та тілесності: «*Більше тілесності, відповідно – більше письма*» [3, с. 812]. Її заклик «уписувати своє тіло в текст» стосувався привнесення жіночого тілесного досвіду у твори і був своєрідною провокацією, яка мала на меті стимулювати жіночу творчу діяльність: «*ми повинні писати, тому що, за деякими винятками, у світі майже не існує опису жіночого досвіду*» [3, с. 803]. Для Е. Сіксу жіноче письмо існує як спосіб подолання внутрішніх «кордонів» себе – це вихід за межі власної тілесності шляхом її постійного відтворення та проговорювання.

Метою статті є дослідження того, як проявляються особливості «жіночого письма» (‘women’s writing’) в поезії Едрієнн Річ у світлі сучасної гендерної теорії. Для нас важливими є не стільки відмінності між чоловічим та жіночим суб’єктом самі по собі, скільки їх соціокультурна оцінка та інтерпретація, те, як гендер формується на рівні свідомості ліричних суб’єктів американської поетеси.

У статті ми торкнутися цілої низки пов'язаних між собою питань: по-перше, проаналізували, як вищезгадані теорії жіночого письма узгоджуються з особливостями жіночого досвіду та реалізуються в поетичному творі, особливо на рівні тематики та проблематики; по-друге, дослідили закономірність звернення до автобіографічного стилю письма у прагненні передати особистий, жіночий досвід; по-третє, розглянули, як жіноче тіло в її творах перестає бути об'єктом чоловічого захоплення, жінка перетворюється на суб'єкт власної поетичної візії або обирає власні об'єкти сексуального потягу як чоловічої, так і жіночої статі.

Хоч теорії жіночого письма розроблялися найчастіше на прикладі усного мовлення або прозових текстів, деякі з них можна застосувати й до аналізу поетичного тексту. Наприклад, прагнення до дослідження неусвідомленого, потяг до поетичних/естетичних експериментів у намаганні зобразити неусвідомлене (занурення у внутрішній світ ліричної героїні як спроба протистояти небажаній дійсності, використання фантазій, снів, мрій). Такі тенденції відображаються вже в назвах багатьох поетичних збірок: «Прагнення змін» («The Will to Change») [11], «Сон про спільну мову» («The Dream of a Common Language») [10] та ін.

У поезії Е. Річ «Мені сниться, що я смерть Орфея» («I Dream I'm the Death of Orpheus»), збірка «The Will to Change») авторка міняє місцями традиційні ролі Орфея та Еввідіки ('dead poet'), наділяючи останню силою ('the fullness of her powers'), упевненістю пантери ('nerves of panther') і відправляючи в місію ('a woman with a certain mission'), з якою жінка, на її думку, безумовно, впорається. Еввідіка з пасивного стану музи перетворюється на активного суб'єкта, творчу особистість, яка сама вирішує свою долю й долю Орфея.

У цій поезії Е. Річ не тільки підриває стереотипне бачення Еввідіки виключно як музи, а й міняє місцями категорії фемінного та маскуліного, наділяючи першу типовими рисами другої (активність, сила, творча енергія). Завдяки цій субверсивній стратегії, авторка концентрує увагу на реальній жінці, яка не бажає бути відображенням чоловічого суб'єкта, а претендує на власний голос. Лірична героїня поезії (Еввідіка) є джерелом прихованої та утримуваної енергії: «Я – жінка у розквіті життя, з певними здібностями» («I am a woman in the prime of life, with certain powers»), однак, її можливості обмежуються законами патріархального суспільства («обмежені / представниками влади, чії обличчя я рідко бачу» («limited / by authorities whose faces I rarely see»)), у якому шлях творчої жінки є похмурим і тернистим («пейзаж сутінків та шипів») [6, с. 43]. Проте фінальні рядки містять сподівання на те, що ситуація може змінитися, якщо жінка або жінки, прикладуть до цього зусилля: «її мертвий поет вчиться ходити / назад проти вітру / з іншої сторони дзеркала» («her dead poet learning to walk / backward against the wind / on the wrong side of the mirror») [6, с. 43]. Алюзія на образ дзеркала, а саме на внутрішню його сторону, переносить ліричну героїню у світ Задзеркалля, де вона намагається знайти справжню себе – поета, який може повернутися спиною до погляду інших, розкриваючи для себе та читача найпотаємніші глибини жіночої особистості й жіночого досвіду.

Занурення у світ ліричного суб'єкта за допомогою фантазій, снів використовується також для завуальованої критики суспільних інститутів, стосунків у шлюбі, ставлення до нетрадиційного кохання в суспільстві та інших сповідальних моментів. Наприклад, зображуючи свої почуття до коханої жінки, лірична героїня Е. Річ – «Двадцять одна поезія про кохання» («Twenty-One Love Poems») – проводить аналогію між любов'ю та поезією, уві сні моделюючи ситуацію, де кохання між жінками не буде вважатися чимось відверто неприйнятним або гріховним: «I

dreamed you were a poem, / I say, a poem I wanted to show someone... / and I laugh and fall dreaming again / of the desire to show you to everyone I love, / to move openly together / in the pull of gravity, which is not simple, / which carries the feathered grass a long way down the upbreathing air» [12, с. 78]. Едрієнн Рїч дуже часто ставить знак рївності між сном та поезією, адже, на її погляд, у нїй автор передає думку, яка ще не повністю сформувалася в його свідомості. Творчість – це такий собі психологічний інсайт, коли поет усвідомлює нову ідею після того, як вона виляється в текст поезії.

За допомогою метафори сну авторка моделює альтернативну реальність, намагається уявити, що могло бути, якщо б обставини склалися по-їншому: *«Мені наснилося, що я подзвонила тобі по телефону, / сказати: ‘Будь добрішою до себе’, / але ти хворїла і не могла відповісти»* (*«I dreamed I called you on the telephone / to say: Be kinder to yourself / but you were sick and would not answer»*) («For the Dead») [6, с. 60]. У цій поезії Е. Рїч звертається до померлого чоловіка, а також видатних особистостей, які покінчили життя самогубством, уключаючи Сильвію Плат та Енн Секстон. Поетеса уявляє, що можна було зробити для того, щоб завадити трагедії, відвернути нещастя. Авторка намагається таким чином протистояти небажаній дійсності, пропонуючи уявний варіант розвитку подій. Художній простір організовується як певна альтернативна реальність, де жіноче стає синонімом творчого, підсвідомого, пророчого, а мова стає прийомом, який здатний кинути виклик домінантному дискурсу та світогляду.

Л. Ірігаре в роботі «Ця стать, що не є одна» (1977) [2] стверджує, що жіночі почуття та сприйняття власного тіла завжди зображувалися з точки зору чоловічого бачення, але не як самодостатні та самоцінні. На її думку, різниця між чоловічим та жіночим тілом розкривається через опозицію центричність vs множинність, що обумовлює різницю між чоловічою та жіночою мовою. Саме відсутність прив’язаності до центру на рівні слова проявляється в незафіксованій, мінливій природі жіночої мови, яка, на відміну від мови чоловіків, не підкорюється «фалоцентричному символічному порядку» [2, с. 64].

Образ жіночого тіла в поезії Е. Рїч також позбавлений залежності з конкретним центром. Тіло жінки зображується за допомогою метонімічного заміщення цілісного образу якоюсь його частиною, дуже часто спеціально акцентуючи деталі саме жіночої фізіології (пїхва, матка, груди, стегна, як от у поезії «A woman dead in her forties»: *«Your breasts/ – sliced-off – The scars / dimmed – as they would have to be/ years later»*) [10].

Мотив жіночого тіла посїдає чїльне місце в поезії Едрієнн Рїч. На відміну від попередників, вона писала набагато відвертіше про жіночу тілесність, називаючи своїми іменами те, що раніше передавалося за допомогою цитат, метафор або символів (як-от у поезії Емілі Дїкінсон). Лірика Едрієнн Рїч часто відображає мовчазне, сповнене страждання жіноче тіло, але в поезіях останніх років ХХ ст. – початку ХХІ ст. вона втілює нову ідею – «говорити мовою тіла» (*‘speak the body’*), що, на думку М. Коллінза (Michael J. Collins), є компенсацією за «мовчаня» (*‘muteness’*) жіночого тіла в ранніх поезіях [4, с. 10]. У поезіях, написаних у 1980–1990-ті роки, авторка використовує конструкт жіночої *істерії**, задіяний

*Під істерією Л. Ірігаре розуміє специфічну форму жіночої активності, яка виконує обергання /«ексцесивний мімезис» патріархатного дискурсу та логіки фалоцентризму для артикуляції жіночого досвіду та переживання. (Irigaray, Luce. This Sex Which Is Not One, pp. 137–142).

Л. Рігаре для визначення децентрації жіночої тілесної суб'єктивності, намагаючись показати, як він реалізується в мові, коли жінка пише «через своє тіло».

Е. Річ спирається на досвід страждання жінок протягом усієї історії, вона закликає читача звернутися до цієї болючої мудрості та вчитися на ній. Тіло жінки ніколи їй повністю не належало – упродовж століть воно було власністю батька або чоловіка. З мовою ситуація є такою самою: жінка повинна користуватися мовою, яка є чужою, яка їй повністю не належить. Але якщо жінка навчиться не тільки писати, але й думати через своє тіло ('think through the body'), застосовуючи таким чином той «чудовий розумовий потенціал, який раніше майже не використовувався, наші високорозвинені тактильні відчуття, наш геній детального спостереження, нашу складну, терплячу до болю, чуттєву тілесність», вона таким чином буде деконструювати маскулітний дискурс, зображаючи істинне жіноче «я» [8, с. 284].

У монографії Джейн Геллоп (Jane Gallop) «Думаючи крізь тіло» («Thinking Through the Body», 1988) [5], назву якій дала вищезгадана цитата Е. Річ, авторка використовує ідею Р. Барта про множинність тіла, доводячи, що світ навколо нас є тілесним, як і люди в ньому. Звідси випливає необхідність поставити тіло в один ряд із душею (soul) та духом (spirit), перенести його в розряд абстрактних категорій. Ця думка збігається з баченням тіла в ліриці Е. Річ, для якої воно передусім є земним ('earthly') і абстрактним об'єктом. Наприклад, у поезії «Листівки» («Leaflets») поетеса проводить паралель між тілесністю та політикою. Ліричний герой роздає листівки політичного характеру, але авторка приходить до висновку, що ці клаптики паперу не мають жодної ваги без сліз, які були проліті людьми, без безпосередньої тілесності тієї людини, що роздає ці листівки, та тієї особи, що отримує їх. Ось цитата з п'ятої частини поезії: «*What else does it come down to / but handing on scraps of paper / little figurines or phials / no stronger than the dry clay or paper / because the imagination crouches in them. / If we needed fire to remind us / that all true images / were scooped out of the mud / where our bodies curse and flounder*» [7, р. 62]. Поезія пов'язує людське тіло та багно ('mud') як невід'ємну його частину з мовою, а листівка безпосередньо передає тілесний досвід.

Особливою рисою поетики Е. Річ є її постійне прагнення дослідити систему владних взаємин у термінах ідентичності та тілесності, роздуми про те, що відбувається в її країні, як політика США впливає на увесь світ та кожного громадянина особисто. Спосіб вивільнення жіночої ідентичності, що опинилася в тісних рамках патріархальної ієрархії, можна, на нашу думку, співвіднести з теорію *політичного проекту номадизму* Розі Брайдотті, яка успадкувала свої теоретичні принципи від французьких філософів М. Фуко та Ж. Делеза. Номадичний суб'єкт, запропонований Брайдотті для позначення жіночої суб'єктивності, нагадує ліричного суб'єкта в поезії Річ, який прагне залишити маскулітну ієрархію раз і назавжди. Номадичність пропонує, з одного боку, принципову мінливість самого суб'єкта, а з іншого – можливість мінливості політики та політичної стратегії [1, с. 228]. Йдеться, зокрема, й про оригінальність мови, жіночої мови, що стає важливим інструментом у боротьбі з ієрархією та структурою влади.

Мотиви жіночого тіла та мови стають засобом деконструкції домінуючого гендерного порядку в багатьох поезіях Е. Річ, скажімо у «Сльозоточивому газі» («Tear Gas»), де авторка пише: «*The will to change begins in the **body** not in the **mind** / **My politics is in my body**, accruing and expanding with every act of resistance and each of my failures*» [9, с. 140]. Суб'єктивна жіноча особистість стає центром ґрунтовних політичних змін. Жіноче тіло, яке завжди було політичним об'єктом, контрольо-

ваним чоловіками, релігією, урядом, набуває особливого значення, оскільки, на думку поетеси, жінка повинна отримати як фізичний, так і психологічний контроль над власним тілом, що потребує змін у самій західній культурі. Задля досягнення цих завдань їй необхідна мова, яка потрібна для того, щоб жінка почула, побачила саму себе, та була почутою та зрозумілою іншими: «... a language to hear myself with / To see myself in / A language like pigment released on the board / Blood-black, sexual green, reds / Veined with contradictions / Bursting under pressure from the tube / Staining the old grain of the wood («Tear Gas») [9, с. 140].

Отже, говорячи про особливості «жіночого письма» в поезії Е. Річ, ми знову торкаємося питання мови, художніх стратегій, які дозволяють авторці передати чуттєво-тілесний характер свого внутрішнього «я». Таке завдання є надзвичайно складним, на думку Е. Річ, адже потрібно змінити не слова, а поняття, що вони передають, і пройдуть роки, поки жінки знайдуть образи, необхідні для такої передачі.

Підбиваючи підсумки, хочеться зазначити, що особливості «жіночого письма» в поезії Е. Річ реалізуються на рівні метафор, що відтворюють альтернативно-дзеркальний світ, образів снів, марень, фантазій, а також у художньому відображенні жіночого тіла та ставлення до нього з боку жіночого суб'єкта. Авторка конструює різні способи буття суб'єкта в тексті, для якого саме чуттєвість стає основним зв'язком з оточуючим світом, способом конструювання жіночої ідентичності.

Бібліографічні посилання

1. **Брайдогги Р.** Различие полов как политический проект номадизма / Р. Брайдогги // Хрестоматия феминистских текстов: переводы под ред. Е. Здравомысловой, А. Темкиной. – СПб. : Дмитрий Буланин, 2000. – С. 228.
2. **Иригарей Л.** Пол, который не идентичен / Л. Иригарей // Гендерные исследования (ХЦИ). – 1999. – № 3. – С. 64–71.
3. **Сиксу Э.** Хохот Медузы / Э. Сиксу // Введение в гендерные исследования : хрестоматия; под ред. С. В. Жеребкиной. – Харьков, СПб. : Алетейя, 2001. Ч. 2 – С. 799–821.
4. **Collins Michael J.** The Unearthing of the Body in Adrienne Rich's Poetics / Michael J. Collins // Thesis Abstract in partial fulfillment of the requirements for the Master of Arts. – Seton Hall University, 2009. – 32 p.
5. **Gallop Jane.** Thinking through the Body / Jane Gallop. – New York : Columbia University Press, 1988. – 180 p.
6. **Rich Adrienne.** Adrienne Rich's Poetry And Prose / Adrienne Rich : Ed. by Barbara Charlesworth Gelpi, Albert Gelpi. – New York-London : W. W. Norton & Company, 1993. – 434 p.
7. **Rich Adrienne.** Leaflets // The Fact of a Doorframe. – P. 62.
8. **Rich Adrienne.** Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution / Adrienne Rich. – New York-London : W.W. Norton & Company, 1986. – 308 p.
9. **Rich Adrienne.** Tear Gas // Poems: Selected and New. – New York : W.W. Norton & Company, 1975., p. 140.
10. **Rich Adrienne.** The Dream of a Common Language : Poems 1974–1977 / Adrienne Rich // New York-London : W. W. Norton, 1993. – 96 p.
11. **Rich Adrienne.** The Will to Change: Poems, 1968–1970 / Adrienne Rich. – New York-London : W. W. Norton & Company, 1971. – 70 p.
12. **Rich A.** Twenty-One Love Poems / Adrienne Rich's Poetry and Prose, 1993.– P. 78.

Надійшла до редколегії 03.11.2015